

A MAGYARORSZÁGI SZERZETESRENDEK APOSTOLI VIZITÁCIÓJA 1927-1935

SOMORJAI ÁDÁM: *Visitatio apostolica institutorum vitae consecratae*¹ in Hungaria 1927-1935
Rendtörténeti Füzetek 13. Pannonhalma, 2008, 576 p.

A *Somorjai Ádám* bencés szerzetes által összeállított forráskiadvány úttörő munka a maga nemében, hiszen vatikáni levéltárakból 20. századi, magyar vonatkozású forrásanyagot eddig még nem publikáltak, aminek egyik oka, hogy az iratok nagy része csak nemrég vált kutathatóvá (a kötetben közölt iratok a *Szerzetesi Kongregáció Levéltárában* találhatóak 2006 szeptemberétől). A munka címében jelzett apostoli vizitáció, amely pápai tekintéllyel történt és a trianoni *Magyarország* egész területére kiterjedt, eddig a történeti szakirodalomban is ismeretlen volt. Előtte 1855-ben volt az *Osztrák Császárság*, így *Magyarország* területére is kiterjedő apostoli vizitáció, amelyről megjelentek ugyan résztanulmányok, de annak magyar anyagából sem készült forráskiadvány.

A kötet a *Szerzetesi Kongregáció Levéltárának* anyaga mellett a *Szent Anzelm Bencés Prímásapátság Levéltárából* közöl iratokat, néhányat faksimilében is. A kiadvány bevallottan nem teljes körű publikáció, a szerző felhívja a figyelmet, hogy a *Vatikáni Titkos Levéltárban*, valamint az egyes szerzetesrendek központi levéltáraiban további kutatásokat kell végezni.

A szerző *Vatikánban*, az *Államtitkárság* munkatársaként dolgozó szerzetespap, ebből is adódik az az igénye, hogy a nem magyar nyelvű kutatók számára is használható forráskiadványt adjon közre. Munkája magyar előszóval, de kétnyelvű (olasz és német) bevezetővel ellátott kötet, melyben a forrásokat eredeti nyelven (latin, olasz, német, francia) hozza. A kiadvány három nagyobb fejezetéhez írt bevezető tanulmányok magyar nyelvűek, az iratok egy részéhez magyar nyelvű összefoglaló, néhány esetben fordítás tartozik.

A szerző a bencés rendtörténet, *Kelemen Krizosztom* pannonhalmi főapát kinevezésének kutatásakor talált rá a magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációjának iratanyagára, így a bencés témából fokozatosan szélesedett a kutatás a többi szerzetesrend felé. A munka a *Pannonhalmán* kiadott *Rendtörténeti Füzetek* című sorozat 13. köteteként jelent meg, amelynek sorozatszerkesztője szintén *Somorjai Ádám*. A sorozat a jövőben, a szerkesztő szándékai szerint ketté fog válni, hiszen az eddigi cím alatt más rendek történetével foglalkozó munkák is meg fognak jelenni, a bencés rendtörténet számára pedig külön sorozat indul, melynek első kötetei a *Bencés Konföderáció* jogtörténetének köréből fogják meríteni témájukat.

A kötet első részének két tanulmánya és a közölt források *Kelemen Krizosztom* 1929 és 1933 közötti (pannonhalmi főapáti koadjutori, illetve főapáti) kinevezéseinek és lemondásainak körülményeivel foglalkoznak. Ezek a tanulmányok a *Magyar Egyháztörténeti Vázlatokban* korábban már megjelentek. A legfontosabb kutatási eredmények az 1933. januári pannonhalmi főapátválasztás eredményének közlése (ezt sem a főapát, sem a rendtársak nem ismerhették akkoriban, ami bizonytalanságot keltett), valamint annak kimutatása, hogy az apostoli vizitáció és a bencés rend pápai reformja hogyan függött össze *Kelemen Krizosztom* kinevezéseivel és lemondásaival.

A kötet második — egyben legterjedelmesebb — része közli a magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációjára vonatkozó iratokat. A vizitáció lefolytatására, a vizitá-

¹ A címben elírás van, helyesen: *vitae consecratae*. (A kötethez mellékelt hibajegyzékben ez is szerepel.)

torok kinevezésére vonatkozó dokumentumok mellett a vizitációs jelentések jelentős része is megtalálható a kiadványban. A vizitációt 1927-ben, *Cesare Orsenigo* budapesti apostoli nuncius indítványára rendelte el *XI. Piusz* pápa. *Orsenigo* nuncius azzal érvelt, hogy az első világháború után *Magyarország* elvesztette területének kétharmadát, a hátraváltozással megszakadtak a régi intézményes kapcsolatok, a rendházakat elvágták tartományi központjaiktól, és mindez negatív hatással volt a szerzetesi fegyelemre. Három vizitátort neveztek ki, *Hubert Hansen* verbita tartományfőnököt, aki jól ismerte a magyar nyelvet, a férfi rendek számára, *Aronffy Ferenc* lazarista tartományfőnököt a női rendek számára, valamint *Magdics Ignác* pápai prelátust a két előbbi vizitátor rendjeinek meglátogatására. *Hansen* 1929-re készítette el vizitátori jelentéseit, és javaslatai értelmében a *Szerzetesi Kongregáció* egy újabb, második vizitációt rendelt el 1930-ban, de már más formában. Ekkor az egyes rendi generálisokat kérték fel, hogy javasolják a vizitátor személyét, aki apostoli delegátusi kinevezést kapott, széles jogkörrel. A vizitáció folyamán tehát adott esetben javaslatot tehetett előljáró letételére, új előljáró választására, kinevezésére is. Érdekes adalék, hogy a bencések esetében a pannonhalmi főapát (és nem a bencés primás apát) kapta meg a vizitátor személyének megnevezésére szóló felkérést, azaz a rendi generálisokkal egyenlően kezelték. Az apostoli delegátusok kinevezése 1931-től kezdődött meg, a jelentések 1931-1935 között készültek el. Erről a második vizitációról fennmaradt anyagok meglehetősen hiányosak, viszont a kötetben teljes körűen olvashatók *Hubert Hansen* vizitációs jelentéseinek az egyes férfi szerzetesrendekre vonatkozó bevezető részei. A vizitáció előre nyomtatott kérdőívét a bencések esetében közli *Somorjai*, a többi rend esetében térképen tünteti fel a meglátogatott rendházakat, közli azok alapítási évét és szerzetesi létszámát, valamint a tanítórendek esetében a fenntartott iskolák tanulói létszámát. Három férfi szerzetesrend esetében hiányzik a jelentés. *Magdics* prelátus vizitálta a verbitákat és a lazaristákat, de jelentései nem kerültek elő. A bazilita szerzetesrend pedig a *Keleti Kongregáció* fennhatósága alá tartozott, így ott nem volt vizitáció. A második, 1931-től végzett vizitációnál több férfi szerzetesrendnél nem neveztek ki apostoli delegátust, vagy nem ismeretes a delegátus neve, más esetekben pedig a jelentés hiányzik. Sajnos eddig nem került elő a vizitációról a *Szerzetesi Kongregáció*ban készült értékelő jelentés sem.

A női szerzetesrendek vizitációjáról szóló jelentését *Aronffy Ferenc* 1932-ben küldte el a *Szerzetesi Kongregációnak*. Ő 300 kolostort látogatott meg. A látogatások számának időbeli eloszlása változó, a legtöbbször 1928-29-ben került sor. A vizitációból kimaradtak a vincés nővérek, akiknek lelki igazgatója volt *Aronffy*, így vizitációjuk *Magdics* prelátus feladata volt, az ő jelentése azonban nem került elő. Az egyházmegyei jóváhagyással rendelkező társaságok közül nem történt vizitáció a *Szentségi Jézus Szolgáloi Kis Társaságánál*, valamint a magyar alapítású *Szociális Misszótársulatnál*. Hogy miért nem, annak kiderítése további kutatási feladat.

A kötet eme második részével kapcsolatban több kérdés is felmerül. A magyar szakirodalomban elfogadott állítás, hogy a két világháború között *Magyarországon* szerzetesi megújulás ment végbe, mely mind a szerzetesrendek létszámának növekedésében, mind pedig a szerzetesi fegyelem megszilárdulásában megmutatkozott.² Mint már említettük, 1927-ben *Orsenigo* nuncius éppen a szerzetesi fegyelem terén mutatkozó negatív tendenciákra hivatkozva indítványozta az apostoli vizitáció elrendelését. A vizitáció során a

² Lásd pl. SZÁNTÓ KONRÁD: *A katolikus egyház története*. 2. köt. Budapest, [1988], 592-593. és GERGELY JENŐ: *A katolikus egyház története Magyarországon 1919-1945*. Budapest, 1999, 179-180.

vizitátor, illetve az apostoli delegátus a pannonhalmi főapáti koadjutor, a piarista tartományfőnök és a csornai premontrei apát megválasztásában, illetve kinevezésében játszott fontos szerepet, megoldva ezzel az említett rendek vezetési válságát, ugyanakkor beavatkozva a rendek életébe. Milyen hatással volt tehát az apostoli vizitáció a magyarországi szerzetesrendi megújulásra? Át kell-e értékelnünk ennek fényében a szakirodalomban olvasható megállapításokat? Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolása újabb alapos kutatásokat igényel.

A források alapján feltűnő az is, hogy a férfi és a női szerzetesrendeket másképp kezelték. Bár a női szerzetesek létszáma Magyarországon (is) messze meghaladta a férfiakét, csupán egy vizitátort neveztek ki számukra, akinek tevékenysége sokkal tovább húzódott (1927-1932 között), mint a vele egy időben, a férfirendek számára kinevezett másik vizitátoré. A női rendek számára nem tartottak második vizitációt sem, amely a szerzetesi reform további ellenőrzését lett volna hivatva megvalósítani. Áronffy Ferenc jelentése a női rendekről nem tűnik olyan alaposnak, mint Hubert Hansen jelentései. A harmadik vizitátor, *Magdics Ignác* esetében — jelentéseinek hiánya mellett — a személye vet fel kérdést: miért éppen őt választották ki a feladat elvégzésére, hiszen ő egy kevésbé ismert ember volt.

Somorjai Ádám közli a vizitált női rendek külön felsorolását, hivatalos rövidítéssel és latin névvel együtt. A kötet használatát nagyban megkönnyítette volna a rendek magyar nevének megjelölése, hiszen a szakirodalomban más rövidítések és néha más latin nevek is olvashatóak, mint ebben a kötetben.³ Különösen a nagyon hasonló nevű szerzetek azonosítása esetében lett volna ez könnyebbé. A kötethez egyébként a benne szereplő személyek életrajzai, irodalomjegyzék és többféle mutató is tartozik, ami viszont a használatot nagyban megkönnyíti.

A kötet harmadik része a komáromi (komárnói) bencés ház önállósulási törekvéseit mutatja be 1923 és 1947 között. A csehszlovák kormány 1919-ben zár alá helyezte a rendház birtokait és visszaadásukat ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a rendház függetlenedik a *Magyar Bencés Kongregációtól*. Az önállósulási törekvések egyik érdekes eredménye, hogy a *Szerzetesi Kongregáció* 1938-ban döntést hozott arról, hogy a komáromi ház nullius apátság rangjára emelkedhet, bár ez a gyakorlatban nem valósult meg. Ugyanakkor a komáromi rendtagok — a csehszlovák kormány ellenkezése dacára — részt vehettek az 1933-as pannonhalmi főapátválasztásban, mivel a Szentszék megtalálta a bonyolult helyzet jogi megoldását.

A harmadik rész nem kapcsolódik az apostoli vizitációhoz, hiszen a komáromi (komárnói) rendház *Csehszlovákia* területére esett, így nem vizitálták. Ugyanakkor a bencés rendtörténet témája keretbe foglalja az első és a harmadik résszel a kiadványt. A kötet címe tehát egyszerre többet és kevesebbet is mond a tartalomnál: kevesebbet, hiszen nem közli az apostoli vizitáció teljes anyagát, és többet, mert más téma forrásait is tartalmazza a könyv, és a megjelölt időhatáron kívül eső iratokat is hoz.

A szerző szerint még nem adott a történelmi távlat a téma érzelemmentes megközelítéséhez, valamint az egyes szerzetesrendek tagjainak feladata a munka folytatása, az anyag feldolgozása, mert egyrészt ehhez speciális rendtörténeti és egyházi ismeretekre lenne szükség, másrészt „*az egyes rendi közösségek múltjának feldolgozása az egyes rendek saját önbecsülésének része.*” (114, 123. p.) A történelmi távlat hiányát már maga

³ PUSKELY MÁRIA: *Keresztény szerzetesség. Történelmi kalauz.* 2. köt. Budapest, 1995, 1161-1163. Puskely részben más rendi rövidítéseket közöl, mint Somorjai.

a forráskiadvány léte is megkérdőjelezi, ugyanakkor a második állítással egyetérthetünk. Nem feledve ugyanakkor, hogy a szerzetesrendek története az egyháztörténet, sőt a köz-történet és a társadalomtörténet részét is képezi, azok tágabb összefüggéseiben nyer éle-sebb megvilágítást.

Összességében elmondható, hogy *Somorjai Ádám* úttörő munkát végzett a forráski-advány összeállításával, és reméljük, hogy munkáját tovább fogják folytatni a fiatal (rend)történészek.

Csiky Balázs